

ΟΜΙΛΙΑ ΓΩΓΩΣ ΚΑΡΑΛΗ

Παρουσίαση του βιβλίου «Η Εβραϊκή Παρουσία στην Πάτρα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα» του Χρήστου Αθαν. Μούλια

Αθήνα, Πνευματικό Κέντρο, Πέμπτη, 14 Απριλίου 2016, ώρα 19.00

«Το τέλος μιας εποχής σηματοδοτεί η κατεδάφιση της Εβραϊκής Συναγωγής στην Πάτρα, που βρίσκεται στο ιστορικό κέντρο της πόλης, στην οδό Παντανάσσης. Κλείνει έτσι ο κύκλος της Εβραϊκής κοινότητας στην πόλη μας».

Την είδηση αυτή είχα μεταδώσει με πραγματική θλίψη στην πρωτοποριακή, εκείνη την εποχή, ραδιοφωνική εκπομπή του Δευτέρου Προγράμματος της ΕΡΤ «Κάθε μέρα Παντού».

Ήταν τέλη της δεκαετίας του 70. Ο υπεύθυνος της εκπομπής δημοσιογράφος Γιώργος Κοντονής, μου ζήτησε ενώ είμασταν στον αέρα, στοιχεία και πληροφορίες για την Εβραϊκή Κοινότητα της Πάτρας. Πόσα μέλη είχε, ποιες οι δραστηριότητές τους, πόσοι είχαν εξοντωθεί κατά την διάρκεια της γερμανικής κατοχής. Και βεβαίως αν στην θέση της παλαιάς Συναγωγής επρόκειτο να ανεγερθεί καινούργια.

Επιφυλάχθηκα να συγκεντρώσω στοιχεία και να τα μεταδώσω την επομένη ημέρα για ενημέρωση των ακροατών μας.

Έκανα, τότε, τα πρώτα δειλά μου βήματα στην δημοσιογραφία και το έργο που μου είχε ανατεθεί μου προκαλούσε αγωνία. Επρεπε να βρω τα στοιχεία!!!!

Έψαξα στην Δημοτική Βιβλιοθήκη, στο μουσείο Τύπου. Ρώτησα μεγαλύτερους, ακόμα και κάποιους που μελετούσαν την ιστορία της πόλης. Οι απαντήσεις τους ελάχιστες και εκείνες αόριστες.

«Ναι... Ζούσαν στην Πάτρα Εβραίοι στο θρήσκευμα Έλληνες. Ήσαν κυρίως έμποροι. Καλοί άνθρωποι, αλλά μετά τον Πόλεμο έφυγαν από την πόλη. Κάποιοι πήγαν στην Αθήνα, όπου υπάρχει μεγαλύτερη κοινότητα, για λόγους ασφαλείας, άλλοι στο Ισραήλ. Δεν υπάρχει καταγραφή για εκείνους που εξοντώθηκαν στα στρατόπεδα συγκεντρώσεως των Ναζί»....., μου απάντησαν.

Ήταν φανερό πως το μόνο που είχε απομείνει στην πόλη ήταν ο απόηχος της κοινωνικής και επαγγελματικής παρουσίας των Εβραίων ομοεθνών μας.

Όταν την επομένη ημέρα μετέφερα τα όσα ελάχιστα είχα συλλέξει ο Γιώργος Κοντονής παρατήρησε «Πρόκειται για μια πολύ σημαντική υπόθεση. Πρέπει να ψάξετε, να συγκεντρώσετε στοιχεία, να μην αφήσετε να καταπιεί το σκοτάδι και η λήθη την Εβραϊκή Κοινότητα. Είναι κομμάτι της ιστορίας της πόλης σας».

Αυτή η παραίνεση πέρασε στο υποσυνείδητό μου και έκτοτε συγκέντρωνα όσα στοιχεία μπορούσαν αργότερα να αποτελέσουν υλικό για μια σχετική μελέτη.

Όσπου τον περασμένο Νοέμβριο ο εκλεκτός δικηγόρος Χρήστος Μούλιας μου αποκάλυψε πως βρισκόταν ήδη στο τελευταίο στάδιο της προετοιμασίας ενός βιβλίου, που έγραφε με θέμα την παρουσία των Εβραίων στην Πάτρα από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα.

Ήταν μια είδηση που άκουσα με ικανοποίηση καθώς ο Χρήστος Μούλιας εκτός από διακεκριμένος δικηγόρος και νομικός είναι ταυτόχρονα ένας σπουδαίος ιστοριοδίφης. Μεθοδικός ερευνητής, δίνει έμφαση στις λεπτομέρειες, δεν αφήνει καμμία πληροφορία χωρίς να την διασταυρώσει, έχει συνδυαστικό νου, και ταυτόχρονα είναι πολύ καλός γνώστης, όχι μόνον της τοπικής αλλά και της παγκόσμιας Ιστορίας. Έχει ασχοληθεί πολύ με την ιστορία της Πάτρας και έχει δημοσιεύσει αρκετές μελέτες: Για τον Γεώργιο Θεοχαρόπουλο, την διάσταση μεταξύ αυτοχθόνων και ετεροχθόνων στην Μετεπαναστατική Πάτρα, για το Λιμάνι της Σταφίδας, για Ιστορικά πρόσωπα και γεγονότα της Πάτρας. Έχει συμμετάσχει με ανακοινώσεις του σε επιστημονικά περιοδικά, τιμητικούς τόμους και διεθνή συνέδρια.

Συνεπώς η Ιστορία της Εβραϊκής Κοινότητας της Πάτρας βρισκόταν σε καλά χέρια.

Το αποτέλεσμα της δουλειάς του, όταν πήρα το βιβλίο στα χέρια μου δικαίωσαν απολύτως τις προσδοκίες μου. Πρόκειται για ένα βιβλίο πλούσιο σε στοιχεία, τεκμηριωμένο, αφού ο συγγραφέας έσκυψε σε πολλές πηγές, σε αρχεία, μίλησε με πρόσωπα, άκουσε ιστορίες. Μελέτησε τις πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες της κάθε περιόδου, όχι μόνον στην Ελλάδα αλλά και στον διεθνή χώρο.

Διαβάζοντας το βιβλίο ο αναγνώστης έχει άμεση γνώση της βιβλιογραφίας, στην οποία παραπέμπει ο συγγραφέας, καθώς η πηγή εμφανίζεται ενσωματωμένη στο κείμενο, και όχι στο τέλος του βιβλίου, ως γίνεται συνήθως,

Ας ανατρέξουμε τώρα μαζί το βιβλίο του Χρήστου Μούλια .

Η παρουσία των Εβραίων στην Πάτρα, μας πληροφορεί ο συγγραφέας, ξεκινά στα χρόνια των επιγόνων του Μεγάλου Αλεξάνδρου, επί βασιλείας Σελεύκου Α΄ του Νικάνορος, περίοδο του αναγκαστικού εκπατρισμού τους από την γενέτειρά τους Ιουδαία. Η επιλογή της Πάτρας, ως τόπου προορισμού ήταν φυσική καθώς και εκείνα τα χρόνια η πόλη ήταν κόμβος στις θαλάσσιες διαδρομές της Μεσογείου.

Στην διάρκεια της Ρωμαϊοκρατίας η κοινότητα γνώρισε μεγάλη άνθηση, αφού οι Εβραίοι, ως Ρωμαίοι πολίτες, ήσαν προστατευμένοι από διώξεις για θρησκευτικούς λόγους.

Κατά την Βυζαντινή περίοδο και αφού η Χριστιανική θρησκεία αναγνωρίστηκε ως επίσημη, οι Εβραίοι της Πάτρας άρχισαν να θεωρούνται ως **Εθνικό θρησκευτική οντότητα**.

Στην μέση και ύστερη Βυζαντινή περίοδο η κοινότητα συγκαταλεγόταν ανάμεσα στις σημαντικότερες Ρωμανιώτικες κοινότητες και τα μέλη της ήσαν πορφυροβάφοι, ιστουργοί, βαφείς, υαλουργοί, έμποροι, γιατροί.

*Η μετοικεσία στην Πάτρα των Εβραίων από την Ισπανία και την Πορτογαλία, **των Σεφαραδιτών**, απογειώνει την κοινότητα που έγινε η μεγαλύτερη της Πελοποννήσου, αφού οι νέοι κάτοικοι εμπλούτισαν την τοπική κοινωνία με την λαμπρή πνευματική τους καλλιέργεια, την γλώσσα, τον πολιτισμό της Αναγέννησης, τις τεχνικές γνώσεις και τον πλούτο τους (χρυσό, κοσμήματα, αργαλειούς κλπ). Ο πληθυσμός έφθασε τα 1.500 άτομα. Οι ραβίνοι ήσαν ονομαστοί για τις γνώσεις τους, η κοινότητα άνθησε.

Η συνύπαρξη Ρωμανιωτών- Σεφαραδιτών δεν υπήρξε πάντα ανέφελη, καθώς οι πρώτοι ένοιωσαν να παραγκωνίζονται από τους ορμητικούς νέους κατοίκους και παρατηρήθηκαν εντάσεις μεταξύ τους, για την επίλυση των οποίων οι αντιπρόσωποί τους έφθασαν μέχρι και την Κωνσταντινούπολη.

Από τα στοιχεία και τις πληροφορίες που παρέχει ο Χρήστος Μούλιας εντυπωσιάζουν κάποια Διατάγματα που εκδόθηκαν κατά την Ενετοκρατία, και τα οποία έθεσαν σημαντικούς περιορισμούς στην δραστηριότητα των Εβραίων, όσον αφορούσε την τήρηση των αργιών κατά την διάρκεια των Κυριακών και των Χριστιανικών εορτών.

Για παράδειγμα Διάταγμα του 1496 τους υποχρέωσε να διαβιούν σε ξεχωριστές συνοικίες, **που ονομάστηκαν γκέττο**, (δηλαδή Χυτήριο) και τούτο επειδή στην ομώνυμη τοποθεσία της Βενετίας **ιδρύθηκε η πρώτη περιτοιχισμένη Εβραϊκή συνοικία**. Στην Πάτρα η περικλειστή συνοικία βρισκόταν στο τέρμα της οδού Παντοκράτορας, από την περίοδο της Φραγκοκρατίας. Η περιοχή αυτή ονομάζεται Εβραιομνήματα ως σήμερα, καθώς δίπλα στην συνοικία λειτούργησε και το Εβραϊκό Κοιμητήριο.

Εκτός όμως από τα γκέττο οι Ενετοί τους υποχρέωσαν να φορούν ως διακριτικό σημείο μια κίτρινη κορδέλλα στο στήθος και κίτρινο καπέλλο ή σκούφο.

Τα Διατάγματα αυτά υπήρξαν προάγγελοι των όσων έζησαν οι Εβραίοι της Ευρώπης τον 20ό αιώνα από τους Ναζί.

Όπως είναι φυσικό μεγάλο τμήμα της ύλης του Βιβλίου καταλαμβάνει η ζωή της κοινότητας τον 20ό αιώνα , και ιδιαίτερα στα χρόνια της Κατοχής και του Ολοκαυτώματος.

Ο συγγραφέας δεν περιορίζεται στην περιγραφή των όσων συνέβησαν στην Κοινότητα της Πάτρας, κατά την διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, στις περιπέτειες και τον αφανισμό 152 ανδρών , γυναικών, αγοριών, κοριτσιών , ακόμα και νηπίων στα στρατόπεδα συγκέντρωσης των Ναζί. Κάνει μια, σε βάθος, ανάλυση της κατάστασης εκείνης της περιόδου στην Ελλάδα και στις συμμαχικές χώρες .

Αναφέρεται τεκμηριωμένα στην στάση των Δυτικών Συμμάχων προς το Εβραϊκό ζήτημα . Τονίζει με έμφαση πως οι Σύμμαχοι γνώριζαν ήδη από τα μέσα του Πολέμου, από το 1942, τι συνέβαινε πίσω από τα ηλεκτροφόρα καλώδια του Άουσβιτς, του Νταχάου, του Μπίρκενάου και των άλλων Στρατοπέδων.

« Κατ'ουσίαν, γράφει ο Χρήστος Μούλιας, οι Σύμμαχοι (Αμερικανοί και Βρετανοί) δεν ήταν διατεθειμένοι να δεχθούν Εβραίους που δραπέτευαν από τις κατεχόμενες χώρες , στις χώρες τους , ούτε να δώσουν λύση στο πρόβλημα όσο συνεχιζόταν ο Πόλεμος . Και για αυτό δεν επέτρεψαν σε εκπροσώπους Εβραϊκών οργανώσεων να λάβουν μέρος στην Συνδιάσκεψη των Βερμούδων , από 18 έως 29 Απριλίου 1943, μεταξύ ΗΠΑ και Βρετανίας».

«Το υπουργείο Πολέμου των ΗΠΑ, συνεχίζει, αρνήθηκε να βομβαρδιστεί το στρατόπεδο του Άουσβιτς, παρότι κατείχε τα σχέδια του. Η δικαιολογία που προέβαλαν ήταν ότι οι σιδηροδρομικές γραμμές , που έφερναν τους Εβραίους στο στρατόπεδο , θα επισκευάζονταν σύντομα από τους Ναζί, οπότε η καταστροφή από τον βομβαρδισμό θα ήταν πρόσκαιρη (σελ 112-113). Την ίδια ώρα όμως βομβάρδιζαν το τεράστιο βιομηχανικό δίκτυο της Γερμανίας προκαλώντας του πολύ μεγάλες ζημιές».

Ο συγγραφέας έχει ερευνήσει ιδιαίτερα τα όσα αντιμετώπισε η Κοινότητα της Πάτρας στην διάρκεια της Κατοχής, ειδικότερα δε μετά τον Σεπτέμβριο του 1943, οπότε συνθηκολόγησαν οι Ιταλοί και παρέδωσαν στους Γερμανούς την διοίκηση της πόλης .

Διερεύνησε τις σχέσεις των Εβραίων της Πάτρας με τους χριστιανούς συντοπίτες τους και όπως σημειώνει *«αυτές ήταν αγαθές . Υπήρχε αμοιβαίος σεβασμός και εκτίμηση και αποδοχή της θρησκευτικής διαφορετικότητας».*

«Οι Πατρινοί είχαν θετική γνώμη για τους Εβραίους που κατοικούσαν στην πόλη και τους προστάτευαν και τους συμπαραστάθηκαν» επιβεβαιώνει μέσα από τις σελίδες του βιβλίου ο Δαυίδ Βαρούχ , που σήμερα ζει στις Ηνωμένες Πολιτείες .

Οι σχέσεις αυτού του αμοιβαίου σεβασμού φάνηκαν, όταν ξεκίνησε ο Ναζιστικός διωγμός. Σπίτια άνοιξαν για να παρασχέσουν άσυλο σε οικογένειες ή για να διαφυλάξουν τα υπάρχοντά τους, τα εμπορεύματά τους ακόμα και τα ιερά τους σκεύη , όταν πολλά μέλη της κοινότητας αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την πόλη αναζητώντας καταφύγιο στα γύρω από την Πάτρα χωριά , κυρίως στον ορεινό όγκο του Παναχαϊκού , όπου δραστηριοποιούνταν ήδη ανταρτικές ομάδες και οι Γερμανοί δύσκολα προσέγγιζαν. Άλλα μέλη της Κοινότητας καθώς και Εβραίοι από άλλες πόλεις που ήρθαν στην Πάτρα για να αποφύγουν τον **διωγμό , προμηθεύτηκαν πλαστές ταυτότητες με χριστιανικά ονόματα , τις οποίες τους ετοίμαζαν αστυνομικοί , ληξιαρχοί και μέλη της αντίστασης.** Αυτοί στην πλειοψηφία τους παρέμειναν στην πόλη, προστατευμένοι από τον νόμο της σιωπής που εφάρμοσαν οι χριστιανικές οικογένειες για να μην τους εντοπίσουν οι Γερμανοί.

Ουσιαστικά είχε δημιουργηθεί ένα δίκτυ προστασίας για αυτές τις οικογένειες. Οι περισσότεροι γνώριζαν , τα στόματα όμως παρέμεναν ερμητικά κλειστά. Άλλωστε και οι Χριστιανοί διέτρεχαν ανάλογο κίνδυνο. Δεν ήταν εύκολες και για εκείνους οι συνθήκες, και το εκτελεστικό απόσπασμα ήταν έτοιμο για όσους συλλαμβάνονταν να κρύβουν Εβραίους ή να διευκολύνουν το πέρασμά τους από την πόλη προς την ύπαιθρο . Βοηθούσαν όμως εν γνώσει των κινδύνων και των συνεπειών των πράξεών τους.

Ο Χρήστος Μούλιας αναφέρει συγκεκριμένες οικογένειες που διασώθηκαν επειδή βρήκαν καταφύγιο στην ενδοχώρα αλλά και χριστιανών που ανακηρύχθηκαν «Δίκαιοι των Εθνών» από το Ίδρυμα Γιάντ Βασέμ, επειδή διέσωσαν Εβραϊκές οικογένειες ή μεμονωμένα άτομα.

Υπάρχουν όμως και πολλές άλλες περιπτώσεις Πατρινών, όλων των κοινωνικών τάξεων και κληρικών όπως ο αείμνηστος π. Νικόλαος Γαλάτης, που βοήθησαν στην επιβίωση, διαβίωση, διάσωση ή διαφυγή Εβραίων χωρίς ποτέ να διανοηθούν να διεκδικήσουν οποιαδήποτε τιμή ή αναγνώριση για την πράξη τους, ήταν οι αλληλέγγυοι της διπλανής πόρτας, για να χρησιμοποιήσω μια έκφραση της εποχής μας.

Αποτέλεσμα της αλληλεγγύης που επιδείχθηκε ήταν να διασωθούν 113 από τα 265 μέλη της Κοινότητας της Πάτρας, που επέστρεψαν στην πόλη μετά την λήξη του πολέμου και από αυτούς άλλοι σταδιακά μετακόμισαν στην Αθήνα ή στο Ισραήλ που είχε αρχίσει ήδη να δημιουργείται ή στην Αμερικανική Ήπειρο. Στα πρώτα μετά την Κατοχή χρόνια το Ελληνικό Κράτος, λαβωμένο και αυτό από τον Εμφύλιο που ακολούθησε, προσπάθησε να πάρει μέτρα για να κλείσει τις πληγές που άνοιξαν οι Ναζί στους Έλληνες Εβραίους. Και οφείλουμε να πούμε πως οι δράσεις της Ελληνικής Πολιτείας για το Εβραϊκό Ολοκαύτωμα, για την διάσωση της μνήμης των Ελλήνων Εβραίων, αλλά και την αποκατάσταση των επιζησάντων υπήρξε για τα τότε δεδομένα σημαντική και ουσιαστική.

Το τελευταίο μέρος του Βιβλίου του Χρήστου Μούλια είναι αφιερωμένο σε Εβραϊκές οικογένειες της Πάτρας, που έζησαν και δραστηριοποιήθηκαν στην πόλη και που άφησαν το αποτύπωμά τους και τον απόηχο μιας αγαθής παρουσίας.

Κλείνοντας θέλω να ευχαριστήσω θερμά τον Χρήστο Μούλια, γιατί το Βιβλίο «Η Εβραϊκή παρουσία στην Πάτρα από την αρχαιότητα ως σήμερα» κατορθώνει να συμπληρώσει το κομμάτι που έλειπε από το πάζλ της τοπικής μας ιστορίας.

Αν κάποιος με ρωτήσει σήμερα για την Ιστορία των Εβραίων της Πάτρας θα μπορώ να του απαντήσω με στοιχεία και ονόματα. Γιατί ο Χρήστος Μούλιας κατόρθωσε να πείσει αρκετούς Εβραίους Πατρινής καταγωγής να ξεπεράσουν την συστολή τους αλλά και το αίσθημα πως αυτοί επέζησαν, έστω και τυχαία, ενώ οι συγγενείς τους οδηγήθηκαν στους θαλάμους αερίων και στους φούρνους, και μίλησαν για τα όσα έζησαν αλλά και για τα ανέμελα χρόνια τους στην γενέτειρά τους.

Τώρα πιά η απάντηση που θα δίνω στο ερώτημα : **Είχαν ζήσει Εβραίοι στην Πάτρα;** δεν θα είναι αμήχανη και αόριστη αλλά συγκεκριμένη. Δεν θα υπάρχουν σκιές προσώπων, αλλά ονοματεπώνυμα οικογενειών.

Ναι θα πώ **έζησαν οι οικογένειες** : Ισαάκ και Ηλία Μάτσα, Σαμουήλ, Ζαχαρία και Ιωσήφ Βιτάλ, Ραφαήλ Ιωχανά, Ισαάκ Ιωχανά, Ραφαήλ Μωϋσή, Σαμουήλ Αλμπάλα, Δανιήλ Ιωχανά, Ιωσήφ Μωϋσή, Μάρκου Νασαχών, Ισαάκ Μπαρούχ, Σολομών Ρούσου, Αβραάμ Μόρδου, Μωϋσή Ασσέρ, Μάρκου Όσμο, Μάρκου Βελλέλη, που επέζησαν του Ολοκαυτώματος, αλλά και οι οικογένειες Εμμανουήλ, Αβραάμ, Μεναχέμ, Ισαάκ και Δανιήλ Ζακάρ, Δαυίδ και Ιακώβου Ζαδίκ, Ραφαήλ Ιωχανά, Αβραάμ και Λέων Μωϋσή, Αβραάμ Κοέν, Σαμουήλ και Αβραάμ Νασαχών, Δανιήλ Τσέρετς, Ιωσήφ και Σαμπετάι Ρούσου, Ιεδουά Μωϋσή, Γεσουά Σαλώμ, Ουριέλ, Αβραάμ και Ιακώβ Σαμπάς, και Ισαάκ Τοβίλ, των οποίων το ανθρώπινο αποτύπωμα εξαφανίστηκε στα στρατόπεδα συγκέντρωσης, θύματα της μισαλλοδοξίας, του ρατσισμού και της ανθρώπινης βαρβαρότητας.

Συνιστώ ανεπιφύλακτα να διαβάσετε το βιβλίο του Χρήστου Μούλια και να του δώσετε μια τιμητική θέση στην βιβλιοθήκη σας. Του αξίζει

Σας ευχαριστώ πολύ για την προσοχή σας.

Γωγώ Καραλή
Δημοσιογράφος.